

O'QITUVCHI PSIXOLOGIYASINING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Termiz davlat pedagogika instituti Tabiiy fanlar fakulteti Kimyo ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabalari.

Toshboyeva Husniya Oybekovna

Tohirova Zarina Tohirovna

E-mail toshboyevahusniya@gmail.com.

Annotatsiya: Pedagog faoliyatda psixologiyaning o'rni beqiyosdir. Chunki har bir pedagog dars o'tish jarayonida o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini bilishi, yangi mavzuni tushuntirayotganda ham umumpsixologik qonuniyatlarni hisobga olgan holatda darsni tashkil etishi ta'limning sifatiga ijobiy ta'sir etadi.

Ka'lit so'zlar: o'qituvchi, pedagogik faoliyat, pedagogik qobiliyat, kasbiy hislatlar, shaxsiy hislatlar, gnostik malakalar, pedagogik jamoa psixologiyasi, akademik qobiliyatlar.

Psixologik nuqtayi nazardan o'qituvchi doimiy ravishda o'z bilimlarini oshirish bilan shug'ullanishi zarurdir. Chunki o'qituvchilik mehnatining asosiy xususiyati ham shudir. Pedagog har doim odamlar orasida bolarkan, u birinchidan, odamlarni ko'pdan beri qiziqtirib kelayotgan haqiqatni o'z qarashlari bo'yicha to'g'ri tushuntirib berishi lozim. Albatta, o'qituvchidagi bu tariqa qarashlar ko'p yillar davomidagi mehnat va hayot faoliyati jarayonida shakllanadi; ikkinchidan, o'qituvchining o'zi axborotlar olish uchun o'quvchilarga nisbatan cheklangan vaqt imkoniyatiga ega; uchinchidan, u o'ta tor doiradagi tengqurlari bilangina muloqotda bo'lish imkoniyatiga ega bolib, ko'pincha o'z kasbiga xos qiziqishlar bilangina cheklanib qoladi. Ta'limning barcha ko'rsatkichlari, Z.I.Kalmikovaning ta'kidlashicha, anglash tezligi, yangi vazifalar hal qilinishiga erishish mumkin bolgan aniq ma'lumotlar hajmi, uni bevosita hal qilishdagi bosqichlar soni, natijaga erishishga yordam beruvchi ma'lumotlar miqdori, shuningdek, masalani hal qilish uchun sarflangan vaqt miqdori, o'z-o'zining bilimini oshirish qobiliyati, ishchanlik va chiniqqanlik darajasiga bog'liq. Pedagogik faoliyatning vositalari sifatida ilmiy (nazariy va empirik) bilimlarni ko'rish mumkin.

Yordamchi vositalarga esa texnik, kompyuter, grafik vositalarni kiritish mumkin. O'qituvchiga nisbatan o'smirlarning talab va umidlari chet el psixologlari tomonidan tadqiq qilingan bo'lib, A.Djersildning izlanishlariga binoan bolalar quyidagi xarakterga ega bo'lgan o'qituvchilarni afzal hisoblar ekanlar:

- 1) Mehribon, quvnoq, javobgarlikni his qiluvchi, barqaror insoniy sifatli;
- 2) Haqiqatgo'y, batartib, halol, boshqalarni hurmatlovchi, tashkilotchilik sifatidagi;
- 3) Boshqalar manfaatini o'ylaydigan, xalqparvar, sinf ishlarida o'quvchilarga erkinlik huquqini beruvchi, qiziquvchan, ishtiyoqli va ishchan;
- 4) yoqimli ovozli, umumiy yoqimtoylik qiyofasidagi o'qituvchi.

V.S.Abramova, S.M.Iyusizova, V.A.Kan-Kalik va boshqalar «o'qituvchi o'quvchi» munosabati bo'yicha izlanishlar olib borganlar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'qituvchining muloqotda do'st sifatida o'z o'rnini o'quvchilarning tengdoshlari va ularning ota-onalariga berganligi ko'rindi.

«...o'qituvchi, — deydi A1 Forobiy, — aql-farosatga, chiroyli nutqqa ega bo'lishi va o'quvchilarga aytmoqchi bo'lgan fikrlarini to'la va aniq ifodalay olishni bilmog'i zarur». U o'z

fikrini davom ettirib: «O'qituvchi va rahbarning vazifasi dono davlat rahbari vazifasiga o'xshaydi, shu sababli o'qituvchi eshitgan va ko'rganlarining barchasini eslab qolishi, o'quvchilarga aytmoqchi bo'lgan fikrlarini chiroyli ifodalab berishni bilmog'i, shu bilan birga o'z or-nomusini qadrlashi, adolatli bo'lmog'i lozim. Ana shundagina u insoniylikning yuksak darajasiga ega bo'ladi va baxt cho'qqisiga erishadi» deb ta'kidlaydi. Jamiyatning o'qituvchilik kasbiga qo'yadigan asosiy talablari quyidagichadir:

- shaxsni ma'naviy va ma'rifiy tomondan tarbiyalashning, milliy uyg'onish mafkurasining hamda umuminsoniy boylklarning mohiyatini, bolalarni mustaqillik g'oyalariga sodiqlik ruhida tarbiyalashni bilishi, o'z Vatani, tabiatga va oilasiga bo'lgan muhabbati;
- keng bilim saviyasiga ega bo'lishi, turli bilimlardan xabardor bo'lishi;
- yosh, pedagogik-psixologiya, ijtimoiy psixologiya va pedagogika, yosh fiziologiyasi hamda maktab gigiyenasidan chuqur bilimlarga ega bo'lishi;
- o'zi dars beradigan fan bo'yicha mustahkam bilimga ega bo'lib, o'z kasbi, sohasida jahon fanida erishilgan yangi yutuq va kamchiliklardan xabardor bo'lishi;
- ta'lim va tarbiya metodikasini egallashi;
- o'z ishiga ijodiy yondashishi;
- bola psixik taraqqiyotini, uning ichki dunyosini tushuna olishi;
- pedagogik texnikani (mantiq, nutq, ta'limning ifodali vositalari) va pedagogik taktga ega bo'lishi;— o'qituvchining o'z bilim va pedagogik mahoratini doimiy ravishda oshirib borishi. Har bir o'qituvchi ana shu talablarga eng yuqori darajada mos keladigan bo'lishga intilishi kerak.

Aytib o'tish joizki, pedagogik muloqot chog'ida namoyon bo'ladigan kommunikativ qobiliyat — bu bolalar ta'lim va tarbiyasi bilan bog'liq pedagogik ta'sir doirasida o'ziga xos ravishda namoyon bo'luvchi muomala qobiliyatidir. Shulardan kelib chiqqan holda, shunday xulosa qilish mumkin:

1. Inson muloqotining ma'lum bir sohasidagi umumiy kommunikativ qobiliyatni muhokama qilmay turib, pedagogik muloqot qobiliyati haqida alohida fikr yuritish mumkin emas.

2. So'z pedagogik muloqot haqida borar ekan, bunda umumiy kommunikativ qobiliyatlar haqida gapirish bilan chegaralanib qolish mumkin emas.

Alisher Navoiy muomala qiluvchi shaxsning mahorati haqida shunday deydi: «Shirin so'z ko'ngillar uchun bamisoli asaldir». O'qituvchi o'quvchilarning ko'pgina sa'y-harakatlariga e'tibor qaratib, ularni yaxshi ishlari uchun rag'batlantirib, qilgan xatolarini doimo eslatmasa, buning uchun jazolamasa, ijobiy ta'sir o'tkazishi mumkin. Xulosa qilib shuni aytish joizki, o'qituvchining barcha ijobiy, umuminsoniy axloq me'yorlariga mos keluvchi xislatlari ta'lim faoliyatining samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega.

Pedagogik qobiliyat – bu qobiliyat turlaridan biri bo'lib, kishining pedagogik faoliyatga yaroqliligini va shu faoliyat bilan muvaffaqiyatli shug'ullana olishini aniqlab beradi.

Pedagogik qobiliyatlar:

- Didaktik qobiliyatlar.
- Akademik qobiliyatlar.
- Perseptiv qobiliyatlar.
- Nutq qobiliyati.

- Tashkilotchiik qobiliyati.
- Avtoritar qobiliyat.
- Kommunikativ qobiliyatlar.
- Pedagogik xayol.
- Diqqatni taqsimlay olish qobiliyati.

Akademik qobiliyatlar – o‘qituvchining o‘zi o‘qitadigan fani, shuningdek, boshqa fanlar sohasiga xos bo‘lgan chuqur va keng bilimlarga ega bo‘lish qobiliyatidir.

Didaktik qobiliyatlar. Bu bolaga o‘quv materialini aniq va ravshan tushuntirib, oson qilib yetkazib berish, bolalarda fanga qiziqish uyg‘otib, ularda mustaqil faol fikrlashni rivojlantira oladigan qobiliyatdir. Pedagogik taktning yaqqol ifodalaridan biri – har qanday pedagogik ta’sirga nisbatan qollaniladigan choratadbirlarni (rag‘batlantirish, jazolash, pand-nasihati) his eta bilishdan iboratdir. Mahoratli o‘qituvchi bolalarga e’tibor berib, ziyalik bilan qaraydi, ularning individual psixologik xususiyatlari bilan hisoblashadi. O‘qituvchilik — inson jamiyati tarixi boshlangandan e’tiboran davom etib, shu bilan birga hamma vaqt jamiyat va jamoatchilik tomonidan e’tiborga loyiq deb hisoblanib, e’zozlab kelingan kasbdir. D.B. Elkonin boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv faoliyatini boshqarishga oid o‘z nazariyasini ishlab chiqqan bo‘lib, uning fikricha, o‘quv faoliyatini boshqarish uchun quyidagi tarkibiy qismlarni o‘quvchilar egallab olishlari zarur:

1) Berilgan o‘quv topshiriq‘ini yechish uchun vositalar tanlash;

2) topshiriqlarni yechish jarayonida o‘z-o‘zini nazorat qilish;

3) o‘zlashtirilgan bilimlar, ko‘nikmalar sifatini baholash;

4) o‘z-o‘zini va topshiriq yechimini tekshirish;

5) o‘z oldiga maqsad qo‘ya olish;

6) simvollar (alamatlar, belgilar) bilan predmetning ichki munosabatlari mavjudligini tushunish kabilar.

o‘qituvchi faoliyati motivatsiyasini kuchaytirishning bir necha usullari mavjud.

A. o‘qituvchilarning muhim moddiy ehtiyojlarini qondirish uchun sharoit yaratish.

B. Muhim ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishini ta’minlash: muloqot, e’tibor, tan olinish, muvaffaqiyatlarga erishish.

C. O‘qituvchining takrorlanmas individuallik sifatida shaxsiy o‘shishi, ijodi va o‘zo‘zini namoyon qilishi uchun sharoit yaratish.

Har bir pedagogning o‘z faoliyat tizimini ishlab chiqishi va unga qat’iy amal qilishi uning ta’lim sohasidagi muvaffaqiyatlarining muhim omillaridan biridir. Pedagog bir xil metodlarda dars o‘tish bilan cheklanib qolmasligi lozim. Aksincha, u o‘qitish metodlarini takomillashtirish ustida tinimsiz ishlashi zarur. Xalqimizning kelajagi mustaqil o‘zbekistonning istiqboli ko‘p jihatdan pedagogga, uning saviyasiga, yosh avlodni o‘qitish va tarbiyalash ishiga bo‘lgan munosabatiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS' PEDAGOGICAL ABILITY. *Academia Repository*, 2(11), 46-53.

2. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр–хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные*

тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 67-71.21.

4.qizi Ashurova, S. F. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK QO 'LLAB-QUVVATLASHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O 'ZIGA XOS JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9 SPECIAL), 418-421.

5.qizi Ashurova, S. F. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(10 SPECIAL), 32-35.

8.Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O 'SMIRLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.

9. a, S. (2023). SOG 'LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO 'G 'RISIDAGI TASAVVURLARINING SHAKLLANISHI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

10. qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA'LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG 'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 369-373.

11. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).

12.Имонова, М. Б. (2023). Важность сестровых отношений в личном развитии. formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences, 2(22), 120-123.

13.Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

14.Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

15.Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>

16.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99-102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

17.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99-102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>